

TRANSILVANI'A.

Fóia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana
si cultur'a poporului romanu.

Acésta fóia ese
cate 3 cóle pe luna
si costa 2 fiorini v. a.
pentru membrii aso-
ciatiunei, éra pentru
nemembrii 3 fr.
Pentru strainatate
1 galbenu cu porto
postei.

Abonamentul se
face numai pe cate
1 anu întregu.
Se abonédia la Comi-
tetulu asociatiunei in
Sibiu, séu prin posta
séu prin domni co-
lectori.

Nr. 8.

Brasiovu 15. Aprilie 1873.

Anulu VI.

S u m a r i u : Ioanu Corvinu de Hunedór'a. (Urmare.) — Ioanu Buteanu, unulu dein martirii dela 1849. — Colectiune de diplome istorice transilvane. (Urmare.) — Espositiunea universale dela Vien'a. — Stichuri. — Post'a Redactiunei.

Ioanu Corvinu de Hunedór'a, originea, genealogi'a, faptele sale im- mortali.

(Urmare.)

Unii scriptori voliescu a sci, cà in an. 1438 Vladu II. domnulu Munteniei ar fi condusu pe turci in Transilvani'a, si inca in urmarea unei promissiiuni ce facuse densulu lui Muradu sultanului de atunci. Inse acestu episodulu dein istori'a aceluor ani mai este inca atátu de confusu, in càtu va fi fórté bene, cà se fimu cu reserva mare in judecarea dateluor istorice dein acelea tempuri; pentrucà totu aceli istorici adaoga, cà sultanulu ne fiendu indestulatu cu rezultatele invasiunei dein Transilvani'a, s'a maniatu reu pe Vladu, si apucandu'lu la se-ne, ilu aruncase in prinsóre, de unde nu l'a lasátu, pàna ce nu 'ia datu ~~ostateci pe dargi filii ai soi.~~ Hammer dice, cà atátu Georgie Brancoviciu despotulu Serviei, càtu si Vladu II. Dracula luasera porunca dela sultanulu, cà se insociésca pe Ali (nu pe Mezet, cumu dicu unii) in Transilvani'a. Mai bene ar fi, déca scriptorii magiari si sasi aru recunósce si marturisi, precumu si facu unii mai cu conscientia, cà ungurii, cà Ungari'a preste totu si anume aristocrati'a cea mare, nu numai cà nu ingrijia intru nimicu de apararea statului in contra turciloru, dara inca isi batea jocu de regele, candu acesta le cerea cà se ésa la óste cu banderiele loru preste fruntariile tierci. Preste fruntarie nu esimu, esi Maiestatea ta, cà de aceea esci rege, respundea oligarchii inganfati, dara poltroni. Chiaru in urmarea acestei invasiuni Desideriu voda*) alu tierci rusinatu si amaritu de bajocur'a ce patise, midiuloçi confiscarea averiloru dela càtiva aristocrati, carii in locu se ésa in contra turciloru, au sters'o la sanetós'a, ascundinduse cine scie pe unde, in fundulu tierci.

Intre acestea impregiurari vediendu regele Albertu cumplitulu periculu ce amerintia lui si statului dein partea turciloru, a cautatu cà se afe pe barbatii celi mai devotati, cei mai prudenti, mai energiosi, mai eroici, spre a'i denumi de comandanti si totu-

*) Desideriu, nu Dionisiu. Dezsó si Dénes in unguresce sunt duoe nume differite.

una-data administratori ai tienuturiloru espuse la invasiunile turcesci. Aceli barbati au fostu ambii frati Ioanu Corvinu, filii ai vlahului Voicu, adevca pe romanesce, ai romanului Lupulu dela Hunedór'a. Asia Albertu denumi pe fratii Ioanu Corvinu de bani in Banatulu Severinului prin diplom'a sa dein a. 1449. A si fostu necesitate imperativa cà se se ia mesuri prompte si decisive in contra osmaniloru. Sultanulu adevca irritatu de Isacu-bei, precumu spune si Hammer, atátu in contra domnului Munteniei, càtu si in contra lui Georgie Brancoviciu domnulu Serbiei, au inceputu éra si concentra trupe asupra loru. Georgie vediendu marele periculu, spoliatu si pàna atunci de parte mare a tierci sale, aduna si elu óste si victualii in cetateá Semendri'a, éra apararea lui o concrede filiului seu celui mai mare anume Grigorie, si apoi elu cu alu duoilea filiu alu seu Lazaru si cu avutia fórté mare se retrage in Ungari'a, unde possedeá câteva dominie, la care a mai adaosu si regele Albertu donatiunea ce'i facu dandu'i cetatiu'a Siro'a (Világos) cu apertinentiele sale. In acela siu tempu fratii Ioanu Corvinu cà generari si acumu bani ai Severinului, au adunatu càtu óste numai au potutu, au simtitu inse necesitatea de a cere succursu si dela unguri. Inse regele Albertu era dusu dein Ungari'a, éra consiliarii sei dela Bud'a tandalea dilele si lunile fóra nici-unu folosu. Asia Corvinii respingea invasiunile numai cu romanii si cu serbii de prin pregiuru. In fine Albertu vene la Bud'a, in Maiu 1439 conchiama dieta, inchiaie cu oligarchi'a unu feliu de conventiune despre successiune la tronu si confirma nenumeratele privilegiiuri ale aristocratiiei*); éra apoi se iau mesuri de insurrectiune, inse numai pentru casulu, déca turcii s'aru apropia in adeveru de hotarale Ungariei. Se vede cà acei ómeni pe atunci inca totu nu pricepea nici atátu, cà celu care siede in Bud'a, nu póte se dórma in liniste de frica unu inemicu vigorosu care domina in Belgradulu serbescu, séa cumu ii dicea ei, Alba graeca. De aci incolo chiaru si regele Albertu, de altu-mentrea omu blandu, cu merite si dreptu, dara lipsitu de energi'a, portá cea mai mare grija, cà se incaree pe soci'a sa Elisaveta cu multime de avutii, donan-

*) Ios. Teleki tom. I. pag. 126.

du'i asia dicundu tienuturi intregi, fortaretie, cetati si alte venituri.

Abia se inchise diet'a unгурésca in Bud'a, si membrii ei abia ajunsera pe la casele lor, pre candu a si venitu scirea, cà sultanulu Muradu ar fi trecut cu 130 mii de ostasi riulu Morav'a in Serbi'a si ar fi impresuratu cetatea Semendri'a séu Spenderovi'a, Senderovia ori Smedrovaru, precumu o numescu scriptorii greci si latini, éra unгурii Szendrö. Grigorie Brancoviciu, filiu alu lui Georgie, aparà cetatea in contra turciloru cu mare devotamentu si barbatia, sperandu pe fia-care di, cà tata-seu carele mersese la regele Albertu, ii va veni in ajutoriu cu óstea unгурésca. Dara óstea unguriloru se aduná fórte in-cetu si cu mare greutate. Nobilimea cea mai numerosa, inse asuprita si impilata, volia se arunce tóta greutatea si pericolele acelu bellu turcescu numai pe magnatii, pe aristocratii cei avuti si potenti, carii avea de unde plati soldati; magnatii érași asteptá si pretendea, cà regele Albertu si Georgie Brancoviciu se adune numai ei óste si se o scóta in contra turciloru*). In aceleasi dile éta cà in Bohemi'a érași se incense bellu civile si religiosu. Asia Albertu nu potea spera nici de acolo vreunu ajutoriu. Preste acestea elu in calitatea sa de imperatu mai avea se se amestece chiaru fóra voli'a sa inca si in certele contrapapiloru si ale conciliului dela Basili'a. Dein Germani'a inça nu potea astepta nici-unu ajutoriu, pentrucà acea tiéra pe atunci inca era sfasiata in partite nenumerate, locuitorii innebuniti cu totulu prin certele religiöse, éra de puterea turciloru nu avea de locu idea.

In fine totusi Albertu veni abia in Iuliu 1439 impreuna cu soci'a sa dela Bud'a spre riulu Tisa, unde se aduná óstea; acolo inse aflá tóte lucrurile in disordine infricosiata, cumu si lipsa mare de spiritu militariu. Cumu era elu se ésa cu asemenea óste nedisciplinata si reu aprovisionata in contra turciloru? In 29. Iuliu regele si regin'a venisera la Segedinu, unde au statu aprópe duoe septemani, éra de acolo au trecut pe la Cabalu si Salancamenu la Titelu, unde se aflá pe la inceputulu lunei Septembre. Dela loculu acesta regele Albertu constrinse pe tiranulu episcopu Georgie Lépes dein Transilvani'a prin unu decretu, cà se nu mai cutedie a se oppune la migratiunea libera a tiferaniloru. Albertu adeca vedea bene, cà nu era tempulu de a irrita si inversiuna pe poporu inca si mai tare, decâtu fusese elu inversiunatu si amaritu până atunci; episcopulu inse nu vedea, si 'si facea de capu, precumu se va cunósce mai la vale.

Asia dara Semendri'a nu dobendí ajutoriu dela unğuri neci până in Septembre. La reulu acesta se mai adaose inca si alta blastematia mare, cà Irin'a Cantacusinu soci'a lui Georgie Brancoviciu, gréca avara si rapace, in locu de a conserva victualile

pentru aparatorii acelei cetati, le vendea pe bani scumpi la locuitorii celi mai avuti. Urmarea fu, cà ostasii in ultim'a desperatiune cercá se'si stempere fómea cu obiecte de cele mai scárnave, éra unii incepusera se'si ródia si carnea de pe mani. Intre acelea impregiurari adevveratu funeste Grigorie Brancoviciu se vediu necessitatu a capitula sub conditiune, cà defensoriloru acelei cetati se nu li se intemple nici-unu reu. Unii scriptorii inse voliescu a sci, cà Muradu sub pretestu cà duoi filii ai lui Georgie, adeca Grigorie si Stefanu, stau in corespondentia secreta cu tata-seu, le-a scosu ochii si apoi ia tramisu in essiliu in Asi'a*). Insemnamu cà acesti filii ai lui Georgie era cumnati cu Muradu, caruia Georgie 'i dedese pe fiic'a sa Mar'a de soci'a, séu mai dreptu, in sensu christianu, de concubina, precumu au fostu introdusu grecii bisantini mai de inainte usulu spurcatu si umilitoriu de a'si da dein fiicele, sororile si nepótele lor candu pe una candu pe alt'a in haremulu sultaniloru si alu pasiloru, pentru cà cu acestu modu se cumpere pacea efemera si umbr'a de independentia de joi până mai apoi. Pána la atáta degradasera grecii bisantini religiunea si demnitatea familiiloru celoru mai de frunte. Pe greci ii imitara bulgarii si serbii spre perirea lor.

Dupace regele Albertu recepú tristulu nunciu despre caderea Semendriei, stete cu óstea sa in districtulu Titelu. Acea óste adeca abia era in numeru de douedeci si patru de mii. Toti scriptorii contemporani spunu despre Albertu, cà era unu barbatu, pre càtu de blandu si omenoșu, pe atáta si curagiosu in casu de periculu. Atunci inse elu trebú se védia, cà numai cu óste de 24 mii nu are ce cauta in contra unei puteri turcesci, care era de patru séu si de cinci ori mai numerosa decâtu a lui. Cu tóte acestea batalii mai mici nu s'au potutu evita, pentrucà acumu turcii incepusera a trece si preste Danubiu in cete, strabatendu inainte pe territoriulu Ungariei proprie. Se pare inse cu sultanulu Muradu pe atunci inca nu aflase cu cale a cerca de-adreptulu subjuga-rea Ungariei; asia elu dela Semendri'a se întórse iute spre cetatea Novoberdo, bogata de metalle, apoi ocupandu-o loví dreptu in Bosni'a, unde obligà pe regele Tvartko la tributulu annuale de 25 de mii galbini. Dupa acésta Murad mai subjugà câteva districte dein Serbi'a si se reintórse la Adrianopole.

Pre candu turcii subjugá si impilá barbatesce giuru impregiuru, unğurii se certá in castrele lor, éra altii strigá in contra regelui, cà ce'i mai tiene pe acea caldura mare in castre, se'i lase pe la casele lor, cà éca turcii s'au departatu, nu mai vinu spre Ungari'a, éra intr'aceea se incinsese si disenteria (ânim'a cea rea) intre trupe, era si mare lipsa de victualii. Câtiva magnati desertara dein castre.

*) Jos. Teleki Hunyadiak kora tom. I. inca recunósce acestu adevveru fóra picu de reserva.

*) Hammer-Purgstall Geschichte des Osmanischen Reiches tom. I. cartea 13.

Essemplulu acelora infectà spiritele. In aceleasi momente se latise si faim'a cà vinu turcii. Se nasce si una revolta asia de pericolósa, in càtu unii soldati cutediara a intra inca si in localulu unde dormea regin'a*). De-odata se aude strigatu spaimentatoriu unghurescu: A farkas, a farkas! cá si cumu ai striga romanesce: Éca lupulu, éca lupulu. Acestu strigatu „a farkas, a farkas“ era la magiari unu semnalu traditionale, de a fugi de inaintea inemiciloru care in catrau, cu limb'a scósa, cu capulu ruptu. Acelu semnalu de spaima le remasese magiariiloru cá dein traditiune, dein dilele regelui Colomanu (An. 1095—1114), de candu luasera una bataia infricosiata in Russi'a dela cumanii comandati de unulu Monock, care predisese la ai sei victori'a dein urletulu lupiloru. Se vede cà cu acea ocaziune cumanii taliandu barbatesce la unguri, le strigá mereu: Ve mananca lupii!**) Tóta óstea unghuresca s'a respanditu cá farin'a orbului, remanendu numai una trupa mica de 6000 (siese mii) impregiurulu regelui cu càti-va fruntasi ai tierei, carii nici chiaru facia cu acea revolta si cu acea frica panica***) unghuresca nu'si perdusera curagiulu, avusera si ambitiunea nobile de a defende persón'a regelui si a reginei cu ori-ce pretiu. Intre acei barbati bravi si curagiosi se numera la loculu antaiu Michailu Ország, magiaru, Stefanu de Rozgony, slavacu, si cei doi frati Ioanu Corvinu de Hunedóra. Se vede cà acesti doi frati au facutu regelui si reginei inca si cu acea ocaziune mari servitii, precumu le facusera si mai inainte, ceea se se cunósce dein unele diplome de donatiune, prin care li se dau comupele rurale Madaras, Tawankoth, Zabatka, Halas, Chewzapa, opidulu Morsina (Marginea) si districtulu regescu Ikus****).

Dupa acelu desastru regele Albertu desperandu cu totulu de a'si mai potea intregi armat'a pe acelu anu, ruinele ei le asiedià in càteva cetati, cerù apoi éراسi ajutoriu dela magnatii càti nu era de pléca-fuga, pentrucá incái in anulu ce urmá, adeca 1440, se póta esi in contra tufciloru. Georgie Brancoviciu, domnulu Serbiei, remane fugariu pe pamentu, ne mai ajutatatu de nimeni, se trage in Antivari, singur'a cetate ce'i mai remasese; turcii inse nu'lu lasa nici acolo in pace, Georgie trece la Ragusa cu tóta averea sa, care facea circa 1/2 millionu de galbini. Turcii ilu ceru si dela ragusani, carii de frica 'lu scotu dein cetatea loru. Asia Georgie se reintórce éراسi

*) Exinde cum essent hostes in propingvo, difugerunt Hungari, Albertumque regem cum paucis dimiserunt, qui vix evasit. Tanta inordinatio ibi fuit, ut etiam ad lectum regine jacentis Hungari irent. Fejér Codex diplom. II. pag. 853 etc.

**) Dupa Turóczi Part. IV. cap. 27, Hormayr, Engel, Fessler, Ios. Teleki.

***) Panica dela Semidieulu mithologicu Panu, despre care se credea cà spari'a pe ómeni, candu se arata prin codrii si in locuri singuratece.

****) Scriemu acestea nume asia, precumu se afla in documente.

la Ungari'a, unde se pune de nou sub protectiunea lui Albertu. Acestea fatalitati ale lui Georgie Brancoviciu avemu se le tienemu mênțe, pentrucá ele au trasu in urm'a loru pe altele mai multe, care au influentiatu si asupra tieriloru nóstre. Se mai observam, cà in acelea tempuri venea multi serbi de se asiedià in Banatu si mai in susu càtra Aradu.

Intr'aceea Albertu pe langa alte calamitati ce avuse nu numai cu ungurii, ci si cu clerulu catolicu, cu socra-sa Barbar'a, cu bohemii si cu nemtii, dedese si in morbulu disenteriei, de care a suferitu mai multu tempu, fòra a se pune in asternutu, éra fienducà avea si ferbenteli, elu mancá la pepeni, cá se'si astempere setea, prin urmare morbulu crescea si mai tare. Desperatu de viétia, se cerù la Vien'a, la loculu nascerei sale, de care dorea fòrte; inse dela Neszmély nu a potutu merge mai departe. Aici a cerutu cá se'si faca testamentulu pentru socia, dnoe fice, An'a si Elisabet'a, si pentru fetulu pe care'lu portá regin'a in pantece. Sciendu elu cà soci'a sa era femeia cá cele mai multe, nepotentiósa, ne-apta, de a lupta in nesce tempuri atátu de fatali, de si ea altu-mentrea era destépta si fòrte onesta, éra nu precumu fusese mam'a ei, constituí unu tutoratu, pe care'lu compuse dein trei unghureni, trei bohemi, doi austriaci si unulu dein Prag'a, adeca noue insi. Acelu tutoratu séu epitropía avea se stea sub controll'a reginei si a celui mai betranu principe dein cas'a austriaca. Dupa acestea Albertu morí totu la Neszmély in 27. Oct. 1439, éra corpulu seu se stramutá la Alb'a-regele, in contra ultimei sale volentii, de a se imormenta la Vien'a.

(Va urma.)

Ioanu Buteanu, unulu dein martirii dela 1849.

In 7. Maiu 1849 au cadiutu in Abrudu prin tradare spurcata mai multi romani fruntasi in manile unuia deintre cei mai furiosi comandanti unghuresci, anume Hatvani. Intre acei romani de frunte au fostu si advocatii Dobra si Ioanu Buteanu. In aceeasi dí Hatvani talià cu man'a sa, cumu amu dice in prim'a furia, pe unu locitoriu anume Crisianutiu dela Rosii'a. Acesta fu semnalu datu insurgentiloru spre a talià, inpusca, spendiura si spolia totu ce era romanescu, adeca curatu asià, precumu facea odenióra turcii candu calcá vreo tíera séu vreunu tienutu alu crestniloru. Numai pe acesti doi advocati Hatvani ii tienù sub custodia pàna a duo'a di. Intr'aceea se incepù batali'a cea crunta. In 8. Maiu Hatvani puse de impuscà pe Dobra, éra pe Buteanu ilu aruncà in féra, si in 10. Maiu demanétia candu s'a retrasu dein Abrudu, ilu duse cu se-ne, apoi dupa aduo'a batalia ilu spendiurá la Iosasiu, adeca tocma la fruntaria intre Ungari'a propria si intre comitatulu Aradu, in 23. Maiu 1849. Ioanu Buteanu fusese pe atunci administratoriu alu comitatului Zarandu, pusu in acea

calitate prin br. Ant. Puchner, generariu comandante si commissariu plenipotentie imperatescu in marele principatu alu Transilvaniei, éra de càtra comitetulu nostru nationale i se conferise prefectur'a bellica in acelasiu tienutu. In momentele dein urma Ioanu Buteanu apucà a dice acesteia cuvente memorabili: „Eu moriu linistitu, pentrucà mórtea mea este resbunata de ajunsu prin cele duoe batalii crunte, pe care le-au castigatu romanii asupra magiariloru la Abrudu*^{*)}. Cuvente caracteristice pentru marimea sufletului si pentru sanctitatea causei pe care o aparase Buteanu alaturea cu ceilalti frati ai sei de arme. Intocma asia morise si protopopulu septuagenariu Turcu dela Catin'a in furcile dela Clusiu, cu singur'a differentia, cà elu inca nu potuse dice: sunt satisfacutu, sunt resbunatu, ci a fostu in stare numai de a'si esprime dorinti'a:

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor.

In anulu trecutu romanii dein muntii apuseni si anume cei dein comitatulu Zarandu au serbatu si memori'a lui Ioanu Buteanu. Fórte bene au facutu, sacra datoría au implinitu. Numele lui Buteanu merita cà se fia conservatu in memori'a si in istori'a nóstra pentru totu-deauna. Palestr'a pre care a trecutu elu, fusese, ce e dreptu, scurta, dara valórea intrinseca a fapteloru sale a fostu cu atàtu mai mare, ceea ce se va vedea inca si dein unele date biografice, pe care le primiramu dela man'a unuia deintre collegii sei, adeca dela dn. Eliseiu I. Armatu, fostu prefectu alu unei legiuni de óste romanésca infientata in Octobre 1848. Dn. Armatu dupace facuse cunoscintia intima cu repausatulu intru fericire Buteanu, isi insemnà intre altele, inca si urmatóriele schitie biografice ale lui.

Dupa mine, dice dn. E. I. Armatu, toti aparatorii causei nóstre celei sacre dela anii 1848 et 1849, fia fostu cu arm'a, séu cu pen'a, séu cu poterea graiului viu, au fostu tramisi atunci dela Ddieu, inspirati de spiritulu santu; dara vocatiunea mai multora dein ei s'ar fi potutu prevedé si inainte de catastrofele aniloru 1848. Gazet'a si Fói'a dtale preparase pe generatiunea nóstra, care urmá immediatu dupa dv., nu numai prin lectur'a càta le-ai potutu intende, ci si prin indemnarea neinctata ce le-ati datu, cà se citésca si in alte limbi, se se prepare, cà voru veni tempuri grele, se nu ne afle nepreparati, precumu au aflatu pe parentii si mosii dv. anii 1790—1815. In a. 1847 venise in ajutoriu dn. Sim. Cipariu cu Organulu luminarei, care era numai simbure sanetosu. Noi junii citeamu, si fiendu cà sciamu bene, cà pe cerbicea dvóstra apasá censura grea, ne invetiaseram a citi si p'intre linii. Asia, de si numai in preascurtulu periodu de dicece ani, adeca dela 1838 de candu ai inceputu dta, dara generatiunea nóstra totu se preparase binisioru pen-

tru tempuri grele, si déca simtiamu vreo lipsa fórte mare; aceea era pucin'a cunóscere a armeloru, si lipsa totala de esperientia si praxe pe terrenulu politicu.

Dara amiculu meu Ioanu Buteanu n'au fostu avutu parte nici macaru de atàta preparatiune, de càta ne folosiseramu noi cei dein Transilvani'a. Vocatiunea lui cà se apere sant'a nóstra causa, a fostu inspiratiune immediata, fóra altu concursu omenescu. Agerulu de mente si multu meritatulu protopopu Simionu Balintu cunoscuse acésta in Buteanu indata dein Aprile 1848, pre candu aflandune la pop'a dein Türu, ne dise celoru carii eramu de facia: „Sciti voi cine este Buteanu? Elu este unulu deintre cei ce au chiamare apostolica, unulu deintre genii romanismului.“

Famili'a Buteanu este una dein cele mai vechi familii nobili romanesci, ramurita in comitatulu Maramurasu si in districtulu Cetatei-de pétra; dara precumu sciti, in acelea parti ale Ungariei familiile romanesci sunt espuse fórte tare la desnacionalisare, dein care causa si esu dein ele multime de renegati, incependu dela famili'a baroniloru Stoica pàna in clasa cea dein urma ce se numesce nobili armalisti. In acelea tienuturi baseric'a inca nu apara pe romani de renegatiune. Acestu Buteanu alu nostru a remasu romanu cà prin unu feliu de minune. Elu remasese de micu orfanu de mama. Tata-seu casatorinduse a du'o'a-óra, alunecà a'si luá de socia pe una unгурóica nobile si fórte inganfata. Dein acea di limb'a romanésca fu essilata dein cas'a si famili'a lui Buteanu, precumu se intempla acésta mai in tóte casurile, in care romani „civilisati“ dein Ardealu séu dein Ungari'a iau de socia pe vreo unгурóica. Mai toti acei barbati ajungu sub pantofu, éra limb'a loru materna necumu se o mai cultive in familia, dar' abia cutédia a o mai vorbi cu sierbitorii, cà-ci sufere urechile dómnei.

Intr'aceea tata-seu dedese pe Ioanu Buteanu in gimnasiu, de nu me insielu, la Careii-mari. Aflanduse B. in atrei'a clase gimnasiale, in una de dile professoriulu, unu calugaru catolicu, esplicase unu periodu interessante dein istori'a Romei cu mare zelu si talentu. In acelea minute Buteanu rapitu de atàtea imagini maretie si modelle de virtuti civili republicane, se scolà in susu, fóra se scia ce face. Atunci professoriulu ilu apucà de scurtu si'lu intrebà cà ce vrea. Iunisiorulu B. se reculege si raspunde: Voliam se sciu, déca se mai afla cineva in lume dein acei ómeni mari ai Romei.

Professoriulu plecandu capulu dise:

Mai sunteti . . . voi . . . români.

Atunci B. cadiendu cà una machina pe banc'a sa, incepù a se pipai, déca este elú séu cineva, déca dórme si visédia, séu cà aude aievea unu asemenea respunsu. Elu nu mai audise in scurt'a sa viétia nici-odata nimicu despre originea romaniloru. „Se póte un'a cà acésta? Nu cumuva calugarulu acesta

^{)} Vedi si raportulu lui Iancu in Romanen der österreichischen Monarchie fasciculu II. pag. 35—48.

isi bate jocu de mene si de toti romanii? Acesti romani subjugati si decadiuti se fia veniti dein Itali'a, descendentii ai anticiloru Romani?" — Frementatu de acestea intrebari, tenerulu indata ce esi dein scóla, se amestecà p'intre alti romani, pàna ce dede preste unii mai inaintati in etate, carii spusera cã professoriulu calugaru adevèrulu vorbise, si cã cine mai scie, nu cumuva si acelu calugaru va fi unulu deintre acei romani, carii cã sã scape de iobagfia, au invetiatu la scóla, apoi cã se nu fia necessitati a se reintórce éراسi la rob'i'a, se tragu la cãte una monasteria, fia de ce confessiune va fi, numai cã se'si castige unu adapostu. Tóte bunatatile lumei nu aru fi produsu in tenerulu sufletu atãta bucuria, atãta mandria si ambitiune, cãta a produsu informatiunea, cã in venele daco-romaniloru inca totu mai cerculédia sange de alu Grachiloru, Scipioniloru, de alu legionariloru imperatesci etc.

Ducèndu-se junele Buteanu pe vacatiune a casa, pretense dela tata-seu cu multa fervóre, cã se'lu dea undeva la scóle de acelea, in care se invétia si limb'a romanésca, adeca séu la Blasiu, séu la Beiusiu, cã-ci altu gimnasiu romanescu nu mai era nicairi in totu coprinsulu imperiului. Urmarea fu, cã mamas vitrega 'lu luà la persecutiune, éra tata-seu ilu luà si'lu duse tocma la Agramu in capital'a Croatiei, pèntrucã se'lu scape de „romano-manía.“ Dara calile Provedentiei sunt ascunse. Intre anii 1840—5 valurile politice incepusera se agitedie si pe croati in modu extraordinariu si se'i faca a lua positiune defensiva fórte pronunciatã in contra fanatismului magiaru. In una de dile de vacatiune studente Buteanu vede in piatia unu conflusu de ómeni, éra in midiulocu duoi preoti teneri, deintre carii unulu vorbea adunarei in duoe limbi, cu multa elocentia si cu superioritate de scientia si spiritu. Preotii pléca spre allea, lumea dupa ei; dara in fine preotii se desfacu de ómeni si se asiédia pe una banca. Tenerulu B. trece pe dein dosulu bancei, ii ánde vorbindu in limb'a romanésca, pe care inse elu nu o mai intielegea. „Ve rogu domniloru cã se nu ve cadia cu greu intrebarea mea: Ce limba vorbiti dvóstra?“

„Noi vorbimu limb'a nóstra materna, limb'a romanésca,“ fu respunsulu.

„Eu inca sunt romanu, si dorinti'a de a'mi invetia limb'a materna, m'a essilatu aici.“

La acésta unulu deintre preoti ilu imbratiosiã; dupa aceea 'i spusera cã ei sunt clerici dela Blasiu, tramisi la universitatea dein Vien'a, cã se'si continue studiulu, si cã fiendu vacatiune, au venitu, cumu se dicea, in esperientia, cã se cunósca si Croati'a. Acei clerici 'iau tramisu apoi si ceva carti romanesci cã se se ajute la invetiarea limbei. Imi pare fórte reu, cã am uitatu in care anu se intemplase acésta.

Pre candu absolvise B. gimnasiulu, manifestatiunile Croatiloru in contra dietei unguresci incepusera se insufe grija mare. VEDIENDU acestea junele

B., incepù se creda cã tóte popórale nemagiare voru face totu cã croatii. Intr'o di intrebà pe unu professoriu, cã unde au romanii capital'a loru, séu vreunu locu, in care se fia mai multi barbati de scientia. „La Blasiu in Transilvani'a sunt scóle mari romanesci, cu mai multi barbati invetiati, de unde ar poté se ésa ceva si pentru romani,“ fu respunsulu.

Audiendu acestea B., indata dupa essamenulu celu dein urma de véra ia chart'a in mana si cauta unde este Blasiulu, dupa aceea pléca inainte pe cale pe carare spre Banatu, unde trage mai totu la preoti. Unulu dein acei preoti ilu intréba, cã ce cauta la Blasiu. B. ii spune cu candóre tenerésca. Preotulu ii replica: Vei patí reu la Blasiu. — De ce? — Pentrucã nu scii romanesc, si blasianii sunt romani infocati, ei nu vorbescu alta limba, de cãtu numai romanesc; te voru lua de spionu.

Acea conversatiune a lui B. cu acelu preotu ii insufflã mare grija si planuí tóta nóptea, cumu se se presente in Blasiu, cã se nu fia maltratatu. In fine se decise a merge si a le vorbi blasianiloru numai latinesce, a le spune totu ce facu croatii, si a'i provoca se facasi ei asia.

In fine Buteanu ajunge la Blasiu, unde inse afla numai cãtiva canonici si siepte séu optu professori, cã-ci fiendu vacatiune, altii mai esisera si prin tiéra, éra aceia carii remasera pe locu, dupa ocupatiunile loru preparative esia dein monasteria de cãte duoe ori pe di la preamlare, mai cu sama duoi cãte duoi. Intr'o di B. ese inainte la vreo duoi profesori, cã se le spuna cu cea mai mare naivitate scopulu venirei sale, cã adeca voliesce se le faca propaganda despre ceea ce a vediutu elu in Croati'a, si se'i invetie, cumu se scape de rob'i'a unguresca. Se intielege, cã professorii ilu lasara in drumu. Dara B. nu se descuragiã, aduo'a di éراسi le tienù calea si éراسi incepù se'i dascalésca cu mare focu, pàna ce unii dein profesori incepura se prepuna cã nu 'iar fi la locu scaunulu mintei; unulu inse, ceva mai inaintatu in etate, ilu chiamà la locuinti'a sa si 'lu intrebà cã ce voliesce, si cã se'i vorbésca unguresce, déca'si póte respica ideile mai bene. Bietulu teneru tienù professoriului blasianu una lectiune lunga si infocata, éra acela 'lu ascultà cu patientia rara, apoi ii dise:

Filiulu meu, tóte sunt bune si frumóse, cãte ai invetiatu dela croati, afla inse cã positiunea nóstra si tóte impregiurarile nóstre differu fórte multu de ale croatiloru. Differenti'a principale este, cã croatii voru se conserve aceea ce au pàna astadi, dein contra noi romanii avemu se ne recastigumu cele rapite dein seculi. Va veni inse tempulu si pentru noi; elu nici nu este asia departe. Se'lu asteptamu preparandune in liniste. Éra dta déca vrei se reintrí in sinulu natiunei nóstre si se'i fii in adevèru folositoriu, du-te la Pest'a, invétia legile, cã noi avemu fórte mare trebuintia de legisti; dara se'ti inveti si limb'a materna perfectu, cã-ci

déca vrei se ajuti romaniloru, trebue neaparatu se le vorbesci in limb'a loru.

Acelu professoriu care a datu lui Buteanu acea lectiune, a fostu repausatulu Ioanu Rusu, professoriu de istori'a generale, auctoriu alu Icoinei pamentului, omu inaltu, blandu si dulce la vorba, carele inca studiase candu-va la facultatea Vienei. Petrusu de acea invetiatura intielépta si suava, I. Buteanu merse la Pest'a, absolví drepturile, dupa aceea se facu practicante, séu cumu le dicu in Ungari'a, jurassoriu, la comitatulu Maramurasiu. Acolo inse o patí fórte reu cu romanismulu seu, cá de duoe-ori fu inca si arestatu, éra tata-seu atátu de multu s'au amaritu asupra lui, in cátu l'a desmostenitu. In fine B. era p'aci se'si pérda viétia in Maramurasiu, de unde a scapatu numai cá prin urechile acului, mai alesu de furi'a renegatiloru. Descuragiatu de una lupta atátu de inegale, fugindu deintre adversarii sei, se stracurà pe tacute pàna in muntii apuseni, unde a fostu inbratiosiatu mai alesu de protopopulu Sim. Balintu dela Rosii'a si de amicii acestuia, cari'i ajutara cá se deschida in Abrudu cancellaria de advocatura, unde apoi avu si ócasiune de a'si invetia bine limb'a materna, pe care la loculu nascerei sale nu a fostu prin potintia se o invetie.

Acestea date le sciu dein insasi naratiunea neuitatului meu amicu, si te rogu domnule redactoriu, cá se le aduci dta in legatura cu ceealalta parte a vietiei sale si se le asiedi la loculu loru, eu E. I. Armatu.

Colectiune de diplome

d'in diplomatariulu comitelui Iosifu Kemény, care privescu mai alesu pe romàni (valachi).

(Urmare.)

1447. — C. D. T. III. p. 152.

Estrasu dein unu testamentu alu unui aristocratu de frunte, anume Nicolae filiu alu lui Apa (Apafi), dein care se vede, cá essistea unu feliu de regulamentu séu normativu, carele aci se numesce Regestrum, prin care se regulasera relatiunile feudali intre boieri si tierani, privilegiati si poporu. In adeveru, urma de nrbariu*).

In testamento Nicolai filii Apa de Nagyfalu de anno 1447. haec leguntur:

„Item committimus, quod pro censu annuali Jobbagiones nostros, ultra regestrum¹⁾ infestari seu aggravari non praesumatur. Item Almakerek debet solvere LX. florenos auri. Item Rudal, et Ujfal²⁾ XL. florenos auri. Item Hondorf, et Ernye XI florenos auri. Item Ofalu³⁾ XI. florenos auri. Item Biden

*) Ce pecatu cá au peritu asemenea documente! Cumu s'ar mai putea cunósee dein ele, cá poporulu caduise in amara sierbitute numai prin fortia tiranica si prin mari insielatiuni.

1) Vestigium Urbarii.

2) Szász Ujfalú in Alba Sup.

3) i. e. Ujfalú Ctt. Doboca.

(Bodon), et Encs XXXII. florenos auri. Item Apasztó, et Decheu (Decse) XII florenos auri, absque illis, quamdiu Jobbagionum aliquorum libertas explebuntur.“

1447.

Dein acestu documentu aflamu, cá pe atunci in Transilvani'a era duoi vaivodi si trei vicevaivodi. Se pare inse, cá in acelu anu vaivodi petrecea in afóra si anume in Ungari'a. Cei trei v. vaivodi publica tierei duoe acte, dein care aflamu cá iobagii carii nu numai putea suferi tiraniile boieriloru fugea si cautá scapare pe la cetati, oppide (orasie), pe la mosiile regesci séu ale statului si ale lui Ioanu Corvinu, care pe atunci era gubernatoriu alu Ungariei. Aristocratii desperati, tramisera deputatiune la Ungari'a cá se céra ajutoriulu aristocratiloru de acolo. In adeveru cá oligarchi'a ungréna, impinsa firesce de identitatea interesseloru, se amestecá in acésta afacere curatu transilvana si „commitu“ vaivodiloru ca se limitedie migratiunea. Intocma in acestu intielesu provóca si Nicolae voda pe cei trei vicevaivodi, cá se constringa pe tierani a se reintórce la domni loru naturali (naturales Dominos). Acestea acte isi afla esplicatiunea loru prea bene in evenimentele si in auarchi'a cea indelungata dein acelea tempuri*).

Marcus de Herepe, ac Georgius de Bala, si Stephanus de Janusy Vice Vajvodae Transilvani. Nobilibus viris Comitibus, et Iudicibus nobilium quorumrunque Comitatum harum partium Transylvanarum, sslutem cum honore. Noveritis, quod nobis in Octavis festi B. Georgii M. una cum partium Transilvanarum nobilibus nobiscum in iudicio existentibus, Ladislaus filius Benedicti de . . . et Ladislaus filius Thord. de Csán nuncii, ut puta dictorum nobilium earumdem partium Transilvanarum de medio Praelatorum, Baronum, et Nobilium procerum Regni Hungariae Universorum ad nos reversi, quasdam duas literas, unam . . . Praelatorum, Baronum, Nobilium et Procerum Regni Hungariae Universorum, et aliam Magnifici Nicolai de Ujlak, inter ceteros honorum Vajvodae Transilvani Domini nostri metuendi, omnino patenter emanatas, Nostrum, et jam dictorum Nobilium earumdem partium Transilvanarum producerunt in conspectum, quarum primae, videlicet praeattactorum Praelatorum Baronum, Nobilium, et Procerum Regni Hungariae Universorum verbalis contentia sequitur hoc modo:

„Praelati, Barones, et Proceres Regni Hungariae Universi. Magnificis Dominis Nikolao de Ujlak, ac Emerico de Pelseuth Vajvode Transilvaniensibus, vel ipsorum Vice-Vajvodis Salutem et favorem. Exponitur nobis pro parte, et in persona universorum Nobilium et Partium Transilvanarum praedictorum valde querulose, quo modo nonnulli forent, ex Jobbagionibus ipsorum, qui non obtenta licentia, justisque terragiis non depositis, nec eorum solitis debitis persolutis, ad Civitates, Districtus, Possessiones, et loca Camerarum Regalium, simul cum omnibus bonis, et rebus se conferre consvevissent moraturi, et dum ex

*) Acestu documentu inca nu l'amu vediutu publicatu pàna acilea. Red.

parte talium ipsi Nobiles iudicium, et justitiam, eosdemque ad priora eorum habitacula remitti debere postulerent, nec iudicium et justitia impenderetur ex parte eorundem, sed neque ad priora eorum habitacula remitterentur, et cum, juxta Regni consuetudinem nullus Jobbationum absque obtenta licentia, justique terragii depositione, ac caeterorum solitorum debitorum persolutione, ad aliorum Possessiones se conferre valeat moraturus. quod si factum fuerit quomodo, ex tunc tales jobbationes remitti teneantur, per eorum abductores cum gravaminibus in talibus competentibus. Igitur rogamus vos, et committimus nihilominus, quatenus receptis praesentibus, a modo in antea omnes tales Jobbationes, qui ut praefertur, non obtenta licentia, justoque terragio non deposito, nec eorum solitis debitis persolutis, ad Civitates, Districtus, Possessiones, ac loco Camerarum Regalium se contulerunt moraturi, rursus ipsis nobilibus eosdem cum Universis rebus ipsorum remittere, et ex parte eorum merum iudicium, et debitae justitiae complementum exhibere et impendere velit ac debeat, aliud non facturi. Praesentibus perlectis manibus exhibitōrum restitutis.) Datum Budae feria tertia proxima post Dominicam Ramispalmarum a. Domini 1447.“

Secundae vero similiter praelibati magnifici Nicolai Vajvodae Transilvani Domini Nostri metuendi Literae tenor est:

„Nos Nicolaus de Uylok inter caetera Vajvoda Transilvanus, et Banus Machoviensis. Vobis Egregiis Marco de Herepe, et Stephano de Janusy, ac Georgio de Bala Vice-Vajvodis nostris Transilvaniensibus Salutem cum dilectione. Conquerulantibus nobis Ladislao Thordasy, et altero Ladislao filio Benedicti ambasiatoribus Transilvaniensibus, quod ad Civitates, Oppida, et Bona Camerarum Regalium, et quaslibet alias Possessiones quorumcunque, sive Magnifici Domini Johannis Gubernatoris, seu aliorum Nobilium, vel Possessionatorum Regni, nonnulli Jobbationes per Saltum, non obtenta licentia, furtive recessissent, in contemptum communis justitiae, per quemlibet conservarentur, et retinerentur, quamobrem vobis firmiter praecipiendo committimus, aliud nequaquam habere volentes, quatenus omnes, et singulos Jobbationes Nobilium Transilvaniensium, qui, ut, sicut praefertur, furtive, non obtenta licentia de faciebus possessionum recessissent, nostra in persona, et auctoritate, vobis in hac parte attributa, mediante, ad pristina eorum habitacula reduci compellere, et adstringere debeat, quod si per vos facere nequit, ex tunc facultate, et Transilvaniae ad regrediendum et revertendum ad pristinos eorum veros, et naturales Dominos compellere debeat, et secus in praemissis nullatenus facere praesummat. Praesentibus perlectis denuo exhibitibus restitutis. Datum Budae in Dominica Ramispalmarum a. Domini 1447.“

. . . . Nos una cum praenotatis nobilibus dicta-

rum partium Transilvanarum omnes et singulos tales, et hujusmodi jobbationes quocumcunque Nobilium et alterius cujusvis status possessionatorum Bonorum, ad quascunque Civitates, Oppida, Possessiones et Villas, seu loca Camerarum modo praetensato furtive recessissent, simul cum eorum rebus et bonis per eorundem Civitatum, Oppidorum, Possessionum, et villarum, ac Judices, et Juratos extrad. et ad pristina eorum loca, et habitacula rursus remitti facere deb deer . . . vobis serie quis . . . contra universos tales Jobbationes, cum cunctis ipsorum rebus, et bonis in medio Vice-Vajvodarum quocunque loci . . refert extradare, et ad praedicta eorum loca, et habitacula rursus remittere debeat, certifican . . . ut si quispiam eorum hujusmodi commissionem, et mandatum saepe notatorum Praelatorum, Baronum, Nobilium, et Procerum Regni Hungariae, Universorum . . . Domini Nostri Vajvodae refutan. et vilipen. hujusmodi Jobbationes extradare nollent, aut non curarent, ex tunc de nostra congregatione cum primo fienda nos universis praetactarum partium Transilvanarum, Nobilium, juxta commissionem antelati Domini Nostri Vajvodae praemissam ad observationem hujusmodi mandatorum, non sine eorum damnis arctius compellemus, volentes nihilominus ut Domini et Nobiles hujusmodi Jobbationum; sicut praefertur furtive recessorum per se . . . eorum in personis, aut eorum Villici seu Kenezzy tertio se super eo, quod tales Jobbationes de jam notatis eorum Possessionibus, non habita licentia, neque justo terragio deposito, sed furtive recessissent, Juramentum praestare debeant, et teneantur. Datum Thordae duodecimo die Octavarum festi B. Georgii Martyr. praedicto a. D. 1447.

Copia in Coll. Ms. Comite Szekelyiana Bibliothecae Collegii Reformatorum Claudiopolit. T. VI. p. 279. —

Item Copia in Bibliotheca N. Enyediensi inter Ms. Josephi Benkő in Folio sub titulo. Col. Benk. Docum. Varia Vol. V. p. 134.

1447. App. D. Tr. T. V.

Mandatu statutoriu alu lui Ioanu Corvinu. In positionea sa inalta de gubernatoriu alu a Ungariei, Ioanu Corvinu de Hunedőr'a avendu dreptulu de a face donatiuni, seu si de a confirma pe donatari in possessionile loru, in casulu de facia se intempla acēsta cu familiile romanesci Candea si Candresiu dela Suseni dein comitatulu Hunedőrei, pe care le asiēdia in possessionea cātoruva comune si parti de comune, precumu Stā-Mari'a, cā oppidu (orasiu) regescu, Totea, Paclisi'a, Galati, Carnesci, Fizesci, Podei seu Poderei*).

*) In acēsta diploma ērași intempinamū māi multe nume de familii nobilitarie romanesci de acelea, dein care unii individi sunt numiti in casulu de facia seu cā fosti possessori ai vreunei parti de mosiia, seu cā comissari ori martori la introductionea seu installarea donatariloru, ori-si cā reclamanti, asia Dragoslavu, Radulu Voicu, Vladu dein comun'a Ciula, Stefanu dela Ostrov'a, Ioanu dela Riursoru, Gregorie, totu de acolo, Moga Bucuru, Saracēnu de Sub-Cetate ce se dice si Orlea, Danu,

Joannis de Hunyad mandatum statutorium pro Joanne filio Kende, nec non Kende filio Kende, item Ladislao Kenderes, et Nicolao filiis ejusdem Joannis Kende de Malomviz super Boldogasszonyfalva, Tetőfalva, Poklisia, Galatz e. c. t. in Comitatu Hunyad.

Joannes de Hunyad Regni Hungariae Gubernator etc. Honorabili Capitulo Ecclesiae Albensis Transylvaniae salutem et honorem. — Cum nos gratia retributionis vicissitudine bene mer. respondere cupientes illis potissime, qui se opera, et consilio in agendis hujus Regni negotiis pervigiles atque sollicitos reddiderint. Consideratis itaque multimodis fidelitatibus, et fidelium obsequiorum continuatis meritis, cunctis complacen. virtuosisque gestis egregiorum Joannis filii quondam Kende, nec non Kende filii Kende, item Ladislai Kenderes, et Nicolai filiorum praefati Joannis Kende de Malomviz, quibus ipsi sacrae Regni Hungariae Coronae, et exposit nobis, in plerisque locis, et temporibus opportunis, exercituumque tam Regalium, quam nostrorum plura vice motorum expeditionibus studuerint complacere, Oppidum Regale Boldogasszonyfalva vocatum, simul cum foro annuali, et telonio nec non possessionibus Thyteofalva item medietatem possessionis Kernyes, nec non similiter medietatem possessionis Poklise, praeterea quartam partem possessionis Fyzeth, ac similiter quartam partem possessionis Galatz, et portionem possessionariam in possessione Pogyer, quae Dragozlaó, et Radul Wak dicti de Kernyest . . . sed per Jus Regium, quod nunc in eadem ad Sacram Coronam fore perhibetur, in Comitatu Hunyadiensi, inque Districtu Hatzeg, cum cunctis ejusdem, et ipsarum utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet, eisdem, Joanni, et aliis super dictis, ipsorumque heredibus, et posteritatibus universis, vigore aliarum literarum nostrarum donationalium exinde confectarum in perpetuum duxerimus conferen. velimusque ipsos per nostrum, et vestrum homines, in Dominium ipsius et eorundem legitime facere introduci; super quo fidelitatem vestram presentibus requirimus diligenter, eidemque fidelitati committimus, quatenus vestrum mittatis ho-

Vlaicu etc. Despre unele nume nu poti sci de ce origine se fia, pentrucă concipientii acestoru specii de acte publice fiendu pe acelea tempuri mai totu calugari, veniti in tienuturile romanesci cine mai scie dein ce tieri, si fiendu ei de diverse nationalitati si limbi, differindu prin urmare si audiulu loru de audiulu romanescu, ne avendu nici ortografia anumita pentru cuventele romanesci, adessea schimossia cuventele, in cātu nici celu mai ageru filologu nu mai scie ce se alega dein trensele. Mai adaoge aceea ce dein partea noastră amu observatu adessea si pôte că vomu mai repeti acelu adeveru, că multime de cuvente si nomenclature curatu romanesci se traducea, prefacea, scaimbă inadensu, pentru că se nu li se mai cunósca urm'a; alte-ori se intemplá totu asemenea dein ignorantia grósa, pentrucă de ess. cumu sunt si magiarii, invetia fórte greu alta limba. In acelasu tempu se vede, cumu prin usulu limbei slavóne deincolo de Carpati, adeca in Munteni'a, apucase a intra multime de nume slavonesci in familiile romanesci nobili, pe care tóta-lumea le sciá de romanesci, si documentele latinesci le numea adessea valachi, valachae.

minem pro testimonio fidedignum, quo praesente Wlad de Csula, aut Stephanus de Ostro, sin Joannes de Rusor, vel Gregorius de eadem, ceu Kopacz de Bagaten aliisque absentibus homo noster, ad faciem dicti Oppidi e. c. t. (reliqua juxta stilum solitum mandati statutorii). Datum in Tömesvár in festo . . . a. D. 1447.

L. S.
appensi.

Dorso harum literarum, sequentiá de peracta hac statutione consignata leguntur: „Homo Regius Wladul de Csula, Capituli Demetrius Presbyter Chori, feria 6. ante festum Trinitatis, Moga Bukur, et Szerecsen de Várallya ex parte possessionis Theteofalva in ipsorum et fratrum suorum personis, ex partibus vero medietatis, et portionum possessionarium earundem Pokles, Füzyg, et Poyen vocatarum, uterque Michael de Kernest contradixerunt, commetanei Kopasz de Wád, Dan, et Wlajkul de Chompel (Ciopea) Benedictus de Wád tribus diebus.

Originale exstat in Arch. Capit. Alb. Transylvaniae.

In Transumto Capitulari anni 1756. possidet D. Franc. Kenderesi de Felső Szálláspataka.

1447.

Diploma de donatiune, pe care o face Ioanu Corvinu familiei romanesci deim Comuna Cincisiu in comitatulu Hunedórei. Danu, Voicu, Petru Sierbanu si Ioanu, filii ai lui Iaroslau avusera comuna Cincisiu cu dreptu anticu de cneziatu, a nume Danu era cnezu. Pentru meritele loru militare Ioanu Corvinu le dá drepturile de nobili ai corónei unguresci.

Joannes de Hunyad Csonokosianis possessionem prius Keneziatu titulo tentam, servitiorum merito, iure perpetuo confert. An. 1447.

Nos Joannes de Hunyad, regni Hungariae Gubernator, memoriae commendamus, — quod nos, consideratis et in memoriam nostram revocatis multimodis fidelitatibus et fidelium servitiorum gratuitis, meritorumque sinceris complacentiis, atque virtuosis gestis nobilium Daan, filii quondam Jaroszlav de Chonokos, nec non Woyk, ac Petri Zsorbe, et Johannis, filii dicti Jaroszlav de eadem Chonokos, quibus ipsi sacrae regni Hungariae coronae, et ex post nobis in plerisque tam regalium, quam nostrorum exercituum, tum contra saevissimos Turcos, quam Hungariae regni notorios aemulos plera vice motorum, expeditionibus, non parcendo personis, ac rebus eorum cum immoderata sanguinis eorum effusione studuerunt complacere. Intuitu quorum volentes ipsis nostram exhibere benevolentiam favorosam, possessionem Chonokos praedictam vocatam, in Comitatu de Hunyad praenotata, in districtu Hatzeg existente habitam, in cuius dominio praefatus Daan more Kenesiatus hucusque perstitisset; item totum et omne ius regni, si quod in eadem possessione Chonokos qualitercunque regia haberet serenitas aut quibuscunque modis et rationibus sacram eiusdem concerneret coronam, simul cum cunctis eiusdem et

ipsius utilitatibus — ad eandem et ipsum ius regium de iure spectantibus, et pertinere debentibus, sub ipsius veris metis et antiquis, eidem Dan ac aliis praescriptis, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis, auctoritate nostrae gubernationis, nec non consensu et voluntate universorum dominorum praelatorum et baronum ad id accedente consensu dedimus, donavimus et contulimus. — Datum in Temesvár in festo Ascensionis Domini, anno eiusdem MCCCCXLVII.

E MSS. Cornidesianis.

(Va urma.)

Espositiunea universale dela Vien'a.

Acésta espositiune promitte a fi cea mai mare si mai minunata dein tóte espositiunile câte s'au facutu de 21 ani incóce in capitalele cele mai mari ale Europei. Numai spesele preparative, care se facu dein partea statului si a capitalei, voru trece preste 10 millióne de fiorini. Preste acésta inse fia-care statu si tíera dein câte s'au decisu — si care nu s'au decisu? a participa la espositiunea dela Vien'a, mai vérsa pentru partea sa cu sutele de mii numai cá spese de arangementu, de asiediarea obiecteloru in localele cele colossali de espositiune. Espositori si óspeti visitatori au se mérga la Vien'a, cumu amu dice, de pre totu rotundulu pamentului, dein Americ'a, dein Indii, Chin'a, Iapani'a.

Ce pecatu, cà impregiurarile cele disordinate politice si sociali, cumu si lips'a de mai multu curagiu de a esf pe teatrulu lumei, apoi si cunoscut'a indolentia a retienutu pe multi locuitori dein tierile Daciei de a participa la espositiunea universale cu obiecte diverse, precumu producte de ale naturei, de agricultura, manufacture, fabricate, artefacte, chiaru si de literatura, cà-ci adeca ce vi se pare, pucinu lucru era se fia pentru daco-romani a se face cunoscuti lumei inca si la una ocaziune estraordinaria cumu este acésta? Sunt in lume mai multe popóra, si chiaru individi de inalta cultura, carii inca nici pàna astadi nu sciu, necumu de limb'a si literatur'a, dara nici de essistenti'a poporului daco-romanescu, precumu nu sciu de ess. nici de 5 millióne de bulgari, de ruteni, in multe casuri nici de magiari.

Stichuri

facute de visteriulu Nicolae Rusinescu dein Craiov'a asupra resboiului Russiloru dein anii 1765 si 1769.

Vai de Tiér'a romanésca,*)
Cine 'ntaiu s'o mai jalésca!

*) Cá de treidieci de ani ne aflamu in possessiunea acestoru versuri séu poesióre de coprinsu istoricu ale boieriulu Nicolae Rusinescu, care a vietuutu pàna pe la inceputulu ace-

Fórte era minunata,
In tóta lumea laudata;
Domnia cá o craia,
Acumu remasa pusteia.
Campiile sunt pusteii,
De ciredi si hergelii:
Sate, orasie frumóse
Tóte pàna 'n pamentu arse.
La Rómnicu si la Buzeu
Totu ferise Dummedieu.
Din monastiri si din case
Totu au mai remasu nearse.
É: acumu mai de curendu
Au arsu si cele de rëndu.
Nu e minte omenésca
Vrednica se socotésca,
In orasiu in Bucuresci,
Pe care 'ntaiu se jalesci.
Celu orasiu impodobitu
Fórte s'au schimonositu,
Cà au ajunsu la o stare,
La o jalnica schimbare.
Curti boieresci si gradini
Se le vedi si se suspini.
Prin tóte este drumu mare,
Intocmai cá drumu de sare.
Ce se dicu si ce se facu,
Me bate gandulu se tacu.
Istori'a este mare
Si mintea mea de mirare.
In patru parti ale lumii
Prea numiti era Rumanii;
Cà sunt iscusiti la fire,
Dar n'au intre ei unire.
Cà dintr'a loru neunire
Au sositu tieriei perire,
Precumu éta o veduramu
Si cu toti o si creduramu.
Maniandu pe Dummedieu,
Au ajunsu la sférsitu reu.
La leatu 1765
Totu primejdii mari si mici,
Se facura ne lipsite
In tíera obicinuite.
Dar la leatu 1769
Avuramu primejdii noue,
Unde turcii si tatarii
Avea resboiu cu muscalii.
Noi dupa a nóstra stare
N'aveamu nici ó suparare.
Zacherele, kerestele,
Ne deprinsesemu cu ele.
Éra Novembre in siepte,
Intre joi si vineri nóptea
Se aude-unu huietu mare,
Unu chilomanu si strigare:
Nu puteai cá se pricepi,
Ce socotéla se 'ncepi.
Unii dicea cà'su muscalii,
Dar' mai multi cà sunt tatarii.

stui secolu. In càtu pentru espressiunile straine dein acestea versuri lectoriulu se póte ajuta cu dictionariulu lui Polizu si cu vocabulariulu lui Eliadu. Istoricultu va reflecta la bellulu rusoturcescu inceputu in 1769, la spoliarea Bucuresciloru prin cazaci, la tradarea comissa de spatariulu Parvulu Cantacuzenu, prenderea lui Grigorie III, Gica si omorirea turciloru dein Bucuresci in Nov. 1769.

Dar' anevoiã c a crede
 Unu lucru ce nu se vede.
 Dupace se luminã,
 Óresi-ce se alinã
 Acelu huietu si strigare
 Si acelu chilomanu mare,
 Incepumu se'lu vedemu bine,
 O mascara de rusine.
 Ce se stai si ce se dici,
 O gramada de calici,
 Blastemati si porci de caine,
 Se vedu utiliele pline,
 Peschiru la mãna legatu,
 Cu pene de gansca 'n capu.
 Cine mergea si intrebã
 Nici-unu respunsu nu le dá.
 Numai audiai „stupai“
 Si ne curatiã de cai.
 Pãna se ne dumerimu,
 De prin hanuri se esimu,
 Ei jafuira, predara,
 Pe toti in pei ii lasara
 Èr mazerulu Sgurali
 Indrasni de navali,
 Si cu toti ai lui intrase
 Tocmai la voda in casa.
 Voda decã l'au vediatu,
 Spariatu de-alu seu sfãrsitu,
 Se rugã de-a sa ertare,
 Cunoscundu ce stare are.
 Èr' elu cu o mojicia
 Nici-decumu nu vrea se scia,
 Nici se audia nu vrea,
 Cu Deli-Costea vorbia;
 Si atãtu ilu desbracara,
 Cãtu nimica nu'i lasara.
 Èr Carlova capitanulu
 Ii luase si gugumanulu,
 Si in graba'lu ridicara,
 Si 'n Santu-Georgie ilu bagara,
 Unde se aflã in hanu
 Si frate-seu mare banu.
 Cu haremu cu totu l'au dusu,
 Unde la arestu s'au pusu.
 Minune dumnedieésca
 Fu cu legea crescinésca;
 Ajutoriu dumnedieescu
 Fu cu neamulu crescinescu.
 De-acésta mare minune,
 De a turciloru multime.
 Atãtu luara ei fric'a,
 Cãtu fugira de nimica,
 Atãta Anadoleni,
 Giurgiuveni, Nicopoieni,
 Unulu si unulu agale,
 Se'i vedi fugindu fõra siele,
 De tiegani, de haimanãle,
 Uitandu-te 'ti venia jale.
 Acumu de turci se lasamu,
 Alta vorba s' apucamu.
 Pe Grigore sin Scarlatu
 Ilu alesera cá capu,
 Cá fõr' a fi vorbe multe,
 Se chame boieri la curte.
 Elu cá unu politicosu,
 Aduse pe toti pe diosu.
 Brancoveanulu ostenise,
 Prin tina se nadusise,
 Gãdea cumu cá se gasésca,
 Midiulocu se se recorésca;

Dara pãn' a'si luã sam'a,
 Ostasi'i furara blan'a,
 Si sosindu la Spataria,
 Stã polcovniculu Ilie,
 Cu contisiu infasiuratu
 Dela Ciocãrlanu luat,
 Cu o sabiiõra incinsu
 Si cu vorbele de plansu.
 La drépt'a lui Argesiénulu
 Si de-a stang'a Virosiénulu,
 Amendoi archimandriti,
 Cu minte si iscusiti;
 Amendoi tienea bastõne,
 Si judecã din canõne.
 De alu de marii'a-ta,
 Blagorodnicii'a-ta,
 Atãtu de dese era,
 Cãtu iti venea a versa.
 Pe armeni si pe ovrei
 Ii lasara numa 'n pei.
 Boierii mai adastara;
 Déca vediura, lasara.
 Cã vediura pe Ilie
 Cu o mare veselã,
 Dar' nu multu se zabovira,
 Si se pliroforisirã,
 Viediendu unu asia vitézu,
 Ce nici-odata nu'i trézu.
 Le veni veste la curte.
 Cã vine õste se intre.
 Popii de grab' se 'mbracara
 Se ésa la 'ntempinare,
 Luandu cadelniti si-icõne,
 Imbracati toti in filõne,
 Tienendu crucile in mana,
 'Ntempina õstea crescina.

Constantinu Hangerliulu-voivodu,

caruia din porunca imperatésca i s'a taiatu capulu
 in anulu 1799 Febr. 18.*)

Nu pociu cá se me pricepu,
 Ce se dicu, cumu se incepu,
 De-ale lumii vèrtejiri,
 Cumu-cã sunt totu cu 'ndoiri,
 Candu cu ochii le videmu,
 Si ér nu ne 'ncredintiamu;
 Si poruiti spre reutati,
 Totu caütandu la strimbatati,
 Pe altulu se'lu jafuiesca,
 Si cinstea se'i dobendésca.
 Se lasamu acumu raiao'a**),
 Ce castiga cu parao'a;
 Se venimu la boierime,
 Ce ei iau dela prostime.
 Facu carete si radvane
 Giuvaeruri la cocõue;

*) Constantinu numitu Hangerliulu, grecu din Constanti-
 nopole, fostu dragomanu alu lui Capudan-pasi'a (alu admiralu-
 lui), a fostu tramisu cá domnu in Munteni'a in anulu 1798, in
 acelu tempu fõrte periculosu, pre candu bellulu civile turcescu,
 numitu alu lui Pasvand-Oglu pasia dela Vidinu, se intensese
 si in Romani'a. Capulu lui Hangerliu a cadiautu pentru rapaci-
 tatea lui.

Red.

**) Raia, se numescu supusii crestini ai Turciei.

Dar tiér'a nu saracesce,
 Dela ei se folosesce.
 Êr candu vine vreo domnía,
 Care e cu hainía,
 Atunci plange, lacremédia,
 De-a se teme nu 'ncetédia,
 Cumu blastemá cumplitu, reu,
 Si pe Domnulu Hangerliu,
 Cà-ci hainu s'au arátatu,
 Si tiér'a o au predatu,
 Cu dasdiuri, cu zacherea
 Dela sarac'a Rai'a.
 Dijmaritu si oieritu
 S'au luatú totu indoitu,
 Si totu nu se multiamia,
 Ci si altele scotea,
 Care in cea de pe urma
 Se trecuse si de gluma,
 Cà a scosu si vacaritu,
 Ce de totu au fostu opritu,
 Cà dá tóta saracimea,
 Cumu si tóta boierimea
 De calu si de vit'a mare,
 Doi lei ia de fiasi-care,
 De vitiellu si de carlanu,
 Carii sunt de câte-unu anu
 Dá numai pe diumetate,
 Ne fiendu cá cealealte,
 Nici de munca, nici de hrana,
 Se platea si de pomana.
 Era vrendu cá se le-arate,
 Cà are si bumatate,
 Pe toti imbracă caftanu
 Si cinste le dá 'n divanu;
 Socotindu cá face bine,
 Imbraca si din prostime,
 Din mojici si din ratani,
 Care vrea cá se'i dea bani.
 Fiendu domnu cu fudulia
 Si pornitu spre lacomia,
 Mai pe urma au aflatu
 Pe puternicu 'mperatu,
 Si cu drépt'a lui manía
 'Iau trimisu si mazilia;
 Fiendu mila de rai'a,
 Au disu si capulu se'i ia.
 Dupace l'au mazilitu,
 Peschergi-basi'a-au pornitu;
 Peschergi-basi'a Azmet
 La Bucuresci venindu dreptu,
 Dandu'i si doue fermeane,
 Pe voda cá se'lu sfarame.
 Intr'unu فرمان se numea,
 Cá socotéla se'i ia;
 Êr' altulu asia scriá,
 Cá mutlacu capulu se'i ia.
 Câte lefuri, zaheriá
 S'au respunsu totu de raiá,
 La ostasii Ascherlii,
 Carii s'au batutu la Diiu.
 Si asia au si plecatu
 Turculu dela Tiarigradu,
 Si sosindu cá unu voinicu
 Au venitú dreptu la beilicu.
 Indata au si chiamatu
 Si pe turcu, si pe gelatu,
 Si leau poruncitu se taca,
 Si ce va dice se faca;
 Cu nimini se nu vorbésca,
 Si armele se'si gatésca,

Cá candu va dice se saie,
 Capulu la vreunu se taie,
 Atunci se fia gatiti
 Si la densulu rapediti.
 Vorbindu-le vorbe multe,
 Au plecatu cu ei la curte.
 Êr voda ne avendu scire,
 Cà'i vine acea perire,
 Cà-ci va dupa mazilia
 Se'i sosésca si urgía;
 Si totu asia era vorb'a,
 Cà se mérga la Moldov'a,
 Cà acolo se domnésca
 Si tiér'a se stapanésca;
 Si cu-acésta fantasia
 De nimicu nu vrea se scía,
 Cà se aiba vre-o paza,
 Ori-candu va vedea vreo gróza.
 Êr candu vru se'lu impresóre
 La optusprece Februarie,
 Vineri camu de deminétia,
 Cerú apa si dulcétia;
 Si dupace au luatú,
 S'au dusu si s'au imbaiatu,
 Vrendu trupulu se'si curatiésca,
 Cà sabii'a se'i lucésca.
 Si esindu din cas' afára,
 Ne sciendu cá va se móra,
 Si unu sierbetu au luatú.
 Si siedea singuru in patu,
 Si se uitá pe feréstra,
 Cà si mórtea se'i sosésca;
 Si asia s'au pomenitu
 Cu turculu cá au venitú.
 Avendu فرمان de urgía,
 Au intratu in visterii'a,
 Unde era adunati
 Toti boierii, si chiamati
 Trei turci si cu unu harapu,
 Cu posiuru legati la capu.
 Êr boierii cumu vediura,
 Cu totii incremenira.
 Dumnealui spatariulu Manu
 Fiendu venitú caimacanu,
 Au pututu de li-au vorbitu,
 Si susu in patu iau porfitu.*)
 L'au intrebatu, ce postesce,
 Si de unde, cine este;
 Ce tréba si ce arata?
 S'au sunt trimisi dela Pórta.
 Capegiulu au respunsu,
 Se nu aiba vre-unu prepusu,
 Cà este unu caletoriu
 Si prin tíera trecatoriu;
 Numai cunoscentia are
 Cu voda fiendu pre mare;
 Si 'iau adusu si o carte
 Dela alu seu iubitu frate.
 Boierii s'au incrediutu
 Si susu scire au facutu.
 Deci luandu voda de scire,
 Au disu cá nu i e prea bine,
 Ci pán' va bea unu sierbetu,
 Cà-ci au fostu recitu in (illegibile).
 Capegi n'au asteptatu,
 Pána va fi susu chiamatu,
 Ci au intratu in meibea,
 Cà se bea câte-o cafea,

*) Divanu, pe care siedu ómenii in Orientu.

Deci ridicandu perdeao'a
 Au sositu si cafeo'a,
 Dandu antaiu la Peschergi
 Si apoi la Hangerlí,
 Care incependu se bea,
 Harapulu n'au vrutu se ia.
 Dar' ticalosulu sirmanu,
 Dupa-ce iau datu fermanu,
 Ce scriiá si se videa,
 Cá socotél'a se'i ia;
 Si indal' au priceputu,
 Cà perirea au sositu.
 Si incependu se citésca,
 N'avea cumu se se ferésca,
 Se dica la cineva,
 Cà turculu sam'a 'i bagá;
 Se viie neferu de paza,
 Cá candu va vedea vreo gróza.
 Cu gandulu cà se feresce,
 Cà-ci turcii nu sciu grecesce,
 Au si disu camu inganatu
 Lui spatariu Mavrocordatu:
 Pe a potu gicomae
 Nairte mesa canenae.
 Harapulu sciiá grecesce,
 Si pe locu se rapadiesce.
 Dup' acea au si plecatu
 Spatariulu Mavrocordatu,
 Se chiamo nescari delii,
 Cehodari si tufeccii.
 Dar' n'ar fi mai pomenitu,
 Cà noroculu n'au slugitu,
 Cá se mai indelungésca
 Vreme pâna se sosésca
 Delii si tufeccii,
 De carii susu pomeniiu;
 Cà-ci turculu dise se saie,
 Harapulu pe Domnu se'lu taie.
 Deci vediendu voda sarmanulu,
 Au lapedatu si fermanulu,
 Si atát' au apucatu,
 De-odata au strigatu:
 Ginere-meu, ce me lasi
 La acesti doi ucigasi?
 Atunci s'au si rapeditu
 Genere-seu celu iubitu,
 Se nu'lu lase, se'i ia capulu,
 Ce folosu de elu saraculu,
 Cà-ci harapulu celu buzatu,
 Celu negru si prea ciudátu,
 Au plecatu tare spre patu,
 Cá unu leu inversiunatu,
 Cu o sfóra de metasa,
 Cà-ci este mai sanetósa,
 Se apuce, se'lu sugrume,
 Si din gura facundu spume.
 Ér' Stefanica-lbrictariulu,
 Fiendu-cà lipsia spatariulu,
 Au apucatu pe harapu
 Dupa gútu pe langa capu.
 Harapulu inversiunatu
 Odata au si strigatu:
 Geri domus ghiaurlar
 Bac ben Padiasian fermanvar.
 Atunci toti l'au napustitu,
 Si tare s'au rapeditu

Capegiulu cu hangerulu,
 Fiendu innegritu cá ferulu,
 Si in tietie l'au lovitu
 Pe voda celu pedepsitu.
 Si se batea lesinatu
 Cá unu pesce pe uscatu.
 Din ochi lacremi versandu tare
 Si dicundu cu glasu de jale:
 Ticalós'a Dómn'a mea,
 Astadi me despartiu de ea.
 Domnitia si beizadele
 Astadi me ducu dela ele!
 Unde sunt, cá se me védia,
 Cá se planga si se crédia!
 Cà-ci de astadi inainte
 Nu le mai graiescu cuvinte.
 Ér acelu negru harapu,
 Infricosiandu-se de capu,
 Au scosu pistolulu din bríu,
 Si-au lovitu pe Hangerlí;
 Si vediendu cà este aprópe,
 Se'si dea sufletulu spre mórte,
 De grab' au scosu iataganulu,
 Se'i taie capulu sermanulu,
 Si asia l'au si taiatu
 Cà pre unu reu vinovatu,
 Slrigandu grozavu spariiatu,
 Cà cu fermanu l'au taiatu.
 Pe urma l'au desbracatu,
 De pilióre l'au luatú,
 Si'lu téré pe scara 'n josu,
 Sermanulu nenorocosu,
 Taiatu despoiatu pe ghiatia,
 Cà-ci asiá era se patia,
 Intr'unu noroiu si 'ntr'o balta
 Cà se'lu védia lumea tóta;
 Se'lu védia, se'lu pomenésca,
 La altii se povestésca.
 Si toti din gura dicea,
 Si norocu'i hotariá:
 Ticalosulu Hangerlí,
 Cu rea mórte se sfarsí;
 N'au sciutu se se pazésca
 De urgi'a imperatésca,
 Ce avea cá se'i sosésca
 Prin sabii'a harapésca,
 Facundu'lu tilim la pórtá
 Au mersu veste 'n lumea tóta.

Fogarasiu. Despartimentulu II. alu asociat. trans. tiene estempu adun. gen. in 18. Maiu c. n. la Zernesci. Comitétulu.

Post'a Redactiunei.

Pest'a. Articululu „Din revolutiunea dela an. 184⁹/₉ va esi in Maiu. Voliendu a continua, ve rogu se lipsésca pe la midioloculu cuventeloru ũ in locu de u, cà aduce pe tipografu in mare confusiune si correcturele sunt abnorme.

Gherl'a, 27. Martiu. Se va publica in Maiu.

Bucuresci, Martiu 23. v. St. D. G. Amiculu dtale va lipsi 4 septemani de acasa. Calea nóstra ferata nu credu se se deschida mai curendu cá in Iuniu. De pe aici s'au tramisu si producte literarie in tóte trei limbile la espositiunea universale.

Fogarasiu, 11. Aprile n. Tardiú de totu. Ii vomu cautá locu.